

MÜTTAKÎLERİN VASIFLARI*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyenleri!.. Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı üzerinize olsun... Cenâb-ı Hak, şu güzel, mübârek Ramazan ayının feyzinden, bereketinden, nimetlerinden, ikramlarından cümlenizi en yüksek derecede istifâde edenlerden eylesin...

Kur'an-ı Kerim ile ilgili sohbetlerimizde, Kur'an-ı Kerim'in ikinci sûresi olan Sûretü'l-Bakara'nın iki ayetini okumuştuk: (*Elif, lâm, mîm.*) bir; (*Zâlike'l-kitâbü lâ raybe fîh, hüden li'l-müttakîn.*) iki... Şimdi bugünkü sohbetimizde, 3. ayetini okuyup izah etmeye çalışacağız:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

(البقرة: 3)

(*Ellezîne yü'minûne bi'l-gaybi ve yukîmûne's-salâte ve mimmâ razaknâhüm yünfikûn.*)
(Bakara, 2/3)

Önce itirâf edeyim ki, bir ayet ama o kadar çok izah edecek şey var ki içinde, günlerce sohbet edilse hakkıdır. Yine de anlatılacak şeyler tükenmez. O kadar çok şeyler...

---

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

a. Gayba İnanırlar

Geçen haftaki sohbetimizde anlattığımız ayet-i kerîme, Kur'an-ı Kerim'in (*hüden li'l-müttakîn*) müttakî kullar için, takvâ ehli olan mü'minler için hidayet kaynağı olduğunu bildiren cümleyle sona ermişti. Bugünkü 3. ayet-i kerîme, ona bağlı olarak, (*Ellezîne*) kelimesiyle başlıyor:

(*Ellezîne*) “Onlar ki, yâni o müttakîler ki, (*yü'minûne bi'l-gayb*) gayba inanırlar; (ve *yukîmûne's-salâh*) ve salâtı ikâme ederler; (ve *mimmâ razaknâhüm yünfikûn*) ve bizim onları rızıklandırdıklarımızdan infak ederler.”

Tabii, bu tercüme olmadı, kelimelerin Arapçalarını söylemiş olduk. Ama kısaca cümlenin yapısı belli olsun diye böyle yaptık kelimeleri izâh edeceğiz:

(*Ellezîne*) “Ki onlar, o müttakî kullar, (*yü'minûne bi'l-gayb*) gayba iman ederler, gayba inanırlar.” Şimdi burada izah edilecek birinci kelime, (*yü'minûne*) kelimesi. (*Yü'minûne*) kelimesi, *âmene-yü'minü-îmânen* fiilinden, if'al bâbından, muzârî sîgasından, gâib müzekker çoğul sîgasıdır. “Onlar inanırlar” demek.

Bu *âmene-yü'minü*, türemiş fiil. Hangi kökten türemiştir?.. *Emine* fiilinden türemiştir. *Emine-ye'menü*; emn ü emân, emniyetli olmak, güvenilir, güvenli olmak mânâsına gelen bir kelime, kök. İf'al bâbına nakledilince, *âmene-yü'minü* olunca, yâni başına bir elif eklendiği zaman, if'al bâbına geldiği zaman; emniyet

vermek, eman vermek, güvenilir hâle getirmek mânâsına gelir. Meselâ, Cenâb-ı Hakk'ın ayet-i kerimelerde geçen Esmâ-i Hüsnâ'sından birisi *el-Mü'min*'dir. *El-Mü'min*, burada ne demek?.. Eman veren, emniyet veren, güven veren, güvenilir hâle getiren mânâsına.

Böyle *if'al* bâbına nakledildiği zaman, bir de emniyetli olmak, emin olmak, kânî olmak mânâsına gelebilir. Bunun da meselâ, insanın içinin o hususta emin olması.

“—Emin misin?..”

“—Evet, eminim.” dediğimiz gibi.

“—Sahiden böyle olduğunu biliyor musun, doğru mu, emin misin?”

“—Evet, çok kesin biliyorum, doğru...” dediğimiz gibi, emin olmak mânâsına geliyor.

Meselâ; Yusuf AS'ın kardeşleri, Yusuf AS'ı alıp kıra hayvanları otlatmağa götürürken babasından izin istiyorlar:

“—Yusuf'u da ver, onu da götürelim! O da çayırdaki işte bizimle beraber gezer, oynar, hoplar, zıplar...” filân diye alıyorlar.

Sonra ne diyorlar? Kur'an-ı Kerim'de ayet-i kerimede geçiyor:

وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ

(يوسف: ١٧)

(*Ve mâ ente bi-mü'minin lenâ ve lev künnâ sâdıkîn.*) “Sen bize inanmış, inanacak, güvenecek değilsin, biz doğru söylesek bile...” (Yûsuf, 12/17) mânâsına söylüyorlar.

“Gayba inanırlar.” *Gayb* kelimesinin izahına geçmeden önce bir inanmak, yâni kalbinin mutmain olması, emin olması mânâsına gayba kânîdirler mü’minler. Bu yüksek bir sıfattır. Müttakîlerin bu sıfatı, gayba kânî olmaları, gayb konusunda emin olmaları, ona inanmış olmaları çok yüksek bir sıfattır. Çünkü en basit insanlar, sadece gözleriyle gördükleri şeylere inanırlar. Onun için, görmedikleri şeyleri de gözlerinin önünde şekillendirmeye mütemâyildirler.

Meselâ, en ibtidâî kavimler kendi yaradanlarını, gaybını anlayamadıklarından, tasavvur edemediklerinden, karşılına kendi elleriyle ağaçtan, taştan ve diğer bir malzemedan yaptıkları bir şekil koyarak: “İşte bu bizim rabbimiz, bu bizim ilâhımız, bu bizim mâbudumuz...” diye, ille böyle bir görünen bir şey düşünürler.

Bu ibtidâîliktir, yâni basitliktir. İlim ve irfan ilerledikçe, araştırma ve derinleştikçe, bilgili insan o zaman görünmeyen şeylerin de olduğunu anlar. Pek çok şey, görünmeyen; daha doğrusu akıl gözüyle veya kalp gözüyle görülen şeyler olur. İşte mü’minler, o müttakî kullar böyle gayba inanırlar.

Tabii, o gayba iman da körü körüne, delilsiz, mesnetsiz, asılsız, esassız bir şey değil. Aklın, muhakemenin sonucu bir çok ayet-i kerimelerde öyle aklî, öyle mantıklı, öyle güzel cevaplar veriliyor ki kâfirlerin lâflarına, sözlerine, iddialarına, küfürlerine, şirklerine; oturtuyor, cevap veremez duruma getiriyor.

Meselâ, İbrâhim AS ile Nemrud'un münâkaşasında, münazarasında:

إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا
أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي
بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ
فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ

(البقرة: ۲۵۸)

(İz kâle ibrâhîmü rabbiye'llezî yuhyî ve yümît) İbrâhim AS: “Benim Rabbim hayat verir, yaşatır, vâdesi yeteni öldürür.” deyince, Nemrut diyor ki:

(Kâle ene uhyî ve ümît) “Ben de yaşatırım, öldürürüm.”

“—İşte şu adamı kesin; bak bunu öldürdüm. Şu adamı da bırakın, kesmeyin; bak işte bunu da yaşatıyorum.”

Bu hakîkî yaşatmak değil ki, adamlar ortada. Yâni, İbrâhim AS'ın karşısında mugâlata yapıyor, yâni saçmalıyor. O zaman İbrâhim AS ne cevap veriyor:

(Kâle ibrâhîmü feinna'llâhe ye'tî bi's-şemsi mine'l-meşrikî fe'ti bihâ mine'l-mağrib)

“Benim Rabbim güneşi doğudan doğdurur, batıdan batırır. Hadi bakalım, senin de bir kudretin varsa, sen bu sefer batıdan doğdur! Yâni, tersine doğdurup batır bakalım!” diyor.

(Febühite'llezî kefer) “Kâfir o zaman mebhut oluyor, yâni ses çıkaramaz oluyor, dili boğazına kaçıyor, itiraz edemiyor.” (Bakara, 2/258) Yâni İslâm, Kur'an ve iman, verdiği çok güzel fikirlerle karşı tarafı çökertiyor, susturuyor.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

(الأنبياء: ٢٢)

(Lev kâne fîhimâ âlihetün illa'llàhu lefessedetâ) “Eğer yerlerde, göklerde Cenâb-ı Hak'tan başka bir tanrı olsaydı, o zaman güç kaynağı, emir kaynağı, yönetim kaynağı iki tane olunca, yer gök berbat olurdu, düzeni bozulurdu.” (Enbiyâ, 21/22)

Birisi bir şey söyler, ötekisi başkasını söyler; çarpışma, bozuşma olurdu. Halbuki öyle değil. Muazzam bir düzen, tıkır tıkır, yaratıldığı zamandan beri asırlardır işliyor. Bu söz ne kadar muazzam bir mantık...

Sonra gelip, eliyle kemikleri böyle ufalayıp da:

مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ

(يَس: ٧٨)

(Men yuhyi'l-izâme ve hiye ramîm.) “Bu toz, toprak haline gelmiş kemikleri kim diriltecek?” (Yâsin, 36/78) diye itiraz edene, Yâsin Sûresi'nde:

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ

وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

(*Kul yuhyîhe'llezî enşeehâ evvele merreh*)
 “Rasûlüm de ki o kâfire: Onu ilk yaratan Allah ilk başta nasıl yaratmışsa, onu tekrar yaratacak. (*Ve hüve bi-küllî halkın alîm.*) O her çeşit yaratmaya kâdirdir.” buyruluyor. (Yâsin, 36/79)

Yâni yaratmanın, insanların bildiği veya akıl edebildiği bir çeşitle olmadığını, bin bir türlü yaratma şekli olduğunu, rubûbiyyetinin, ilminin sonsuzluğunun gereği, Cenâb-ı Hak bir cevap olarak söylettiriyor Rasûlüne... Karşı tarafın beli çöküyor, kafası darmadağın oluyor aldığı cevaptan; söyleyecek şey bulamıyor.

Yâni mü'minler akılcıdır, mantıkçıdır. İman, akla, mantığa, irfana dayanır. O kadar ilme, irfana, akla, mantığa dayanır ki, akıl gözüyle basit insanların göremediği, ilerideki ince, perdenin arkasındaki gerçekleri de sezerler. Yâni bir araştırmacının, bir polis hafiyesinin, dedektif denilen insanın, ufacık bir şeylerden gerçeği bulması gibi bir şey. Tabii gayba iman fevkalâde önemli bir husus.

Ben inceleme yaptıkça görüyorum, yazılarımda da söyledim, yazdım zaman zaman: Bu insanlar medenîleştikçe, alimleştikçe, bilgisi genişledikçe, o zaman böyle kaba sabalığı bırakıyorlar, şekilperestliği bırakıyorlar. Şeklin ötesinde manevî gerçekleri, elle tutulmayan, gözle görünmeyen hakikatleri de anlıyorlar. Bu yüksek insanların işi...

Basit insanlar sadece, “İşte ben gördüğüme inanırım!” diyor. Epekiyi elektriği görmüyorsun, daha başka pek çok şeyi görmüyorsun... Gözünün sınırı o kadar mahdut ki; gördüğün şey de o şeyin aslı mı, yoksa senin aklına onun aksetmiş olan, duyularından geçmiş bir görüntüsü mü?.. O da ayrı bir mesele...

Hâsılı, mü'minlerin gayba inanması çok önemli bir husus, çok öğülecek bir husus, çok güzel bir husus... Mü'minler işte öyledir. Yâni çok derin irfanları ve ilimleri, iz'anları olduğundan onlar o gaybî gerçekleri görürler ve onlara inanırlar. Bu fevkalâde güzel bir nokta...

Şimdi gelelim bu “Gayba inanırlar.” deyince, bu gayb sözünden maksat nedir? Alimlerimizin bu hususta neler söylediklerini açıklamaya çalışalım! Bir kısmı diyor ki:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ .

(*Ellezîne yü'minûne bi'llâhi*) “Allah'a inananlardır.” Birincisi Allah'a inanmak mânâsına geliyor. Meleklerine inanmak, kitaplarına inanmak, Allah'a inanmanın arkasından, ona bağlı olarak geliyor. Allah'ı göremiyor:

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

(الأنعام: ١٠٣)

(*Lâ tûdrikühü'l-epsâr, ve hüve yûdrikü'l-epsâr*) “Allah gözleri kavradığı, idrak ettiği halde; gözler Allah'ı idrak edemez, göremez,

kavrayamaz, dayanamaz, kör olur, bakamaz!” (En’am, 6/103) Bayılır, bakarken yerlere yıkılır, Mûsâ AS gibi.

Melekler... Bazen görülür, bazen görülmez. Görülmesi de Allah’ın ikramı, o da görünmez. Gayb, görünmeyen demek. Yâni insanın gözüyle gördüğüne *şehâdeh*, görünmeye *gayb* deniliyor. Görünmeyenlerin içinde ne var?.. O görünmeyen inanılan şeylerin içinde Allah-u Teâlâ Hazretleri’nin varlığı, meleklerinin varlığı; kitapları, yâni kitaplarının Allah tarafından gönderildiği, evvelce indirilmiş kitaplar; şimdi bizim görmediğimiz, evvelce yaşamış peygamberler; ahiret günü, cennet, cehennem; Allah’a kavuşmanın hak olduğu, hesabın hak olduğu, öldükten sonra dirilmenin hak olduğu var. İşte bunların hepsi gayb... Mü’minler bunlara inanıyorlar.

O zaman gayb nedir?.. Bir kısmı istikbâlde olacak şey; işte akılla, iz’anla, irfanla o anlaşılıyor. Bu çok önemli. Muhbir-i sâdıkın haberiyle anlaşılıyor. Filozoflar da, yâni kendi mantıklarıyla doğru düşünebilen insanlar da, bu kâinâtın kendi kendine olmadığını, yaratanının olduğunu, her mahlûkun mutlaka yaratıcı olduğunu, her hareket edenin, hareketin bir muharriki olduğunu, her hâdisin bir muhdisi olduğunu filozoflar da çeşitli şekillerde ifade ediyorlar.

Bazıları demiş ki:

أَمَّا الْغَيْبُ فَمَا غَابَ عَنِ الْعِبَادِ مِنْ أَمْرِ الْجَنَّةِ
وَأَمْرِ النَّارِ وَمَا ذُكِرَ فِي الْقُرْآنِ

(Emme'l-gaybü femâ gâbe ani'l-ibâdi min emri'l-cenneti ve emri'n-nâr, ve mâ zükira fi'l-kur'ân) “Gaybdan maksat, Kur'an-ı Kerim’de, ‘İlerde şöyle olacak, böyle olacak, cennet budur, cehennem şudur, ah irette şunlar olacak...’ diye bildirilen şeylere inanmaktır.” diye açıklamışlar.

İbn-i Abbas RA buyurmuş ki:

بِمَا جَاءَ مِنْهُ يَعْنِي مِنَ اللَّهِ تَعَالَى

(Bimâ câe minhü, ya'nî mina'llâhi teâlâ) Yâni, “Allah’tan ne geldiyse, işte onların hepsi, gelenler gaybdır.” demiş.

Bazısı demiş ki:

الْغَيْبُ الْقُرْآنُ

(El-gaybü el-kur'ân) “Gayb Kur'an’dır.” O da gaybdan vahyediliyor. Peygamber SAS’e, bütün bu inenlerin hepsi gaybdır.

Meselâ, kadere iman da gaybın bir parçası... İleride ne olacak, başımıza neler gelecek, bunları bilmiyoruz. Bunların hepsi bu gayb mânâsının içinde saklı.

Bazı kimseler demişler ki: “Bu (yü'minûne bi'l-gayb)’daki gayba inanmaktan maksat, (yüsaddikûn) mânâsına gelir, yâni tasdik ederler. ‘Bunlar haktır, doğrudur, biz bunların doğruluğunu kabul ediyoruz.’ mânâsına gelir.” demişler.

Bazıları da, (*yahşevne bi'l-gaybi*) demektir; yâni, “Bunlar gözlerinin önünde olmadığı halde, onlar havf u haşyetle dindar olurlar. Haşyet mânâsına gelir.” diye söylemişler.

b. Gayba İnanmanın Kıymeti

Bu hususta, bir rivayeti nakletmek istiyorum. A'meş Rh.A'ten... “Abdullah ibn-i Mes'ud'un yanında oturuyorduk, Peygamber Efendimiz'in ashabını hatırladık.” diyor. Tabii Peygamber Efendimiz ahirete irtihal etmiş, ashabın çoğu gitmişler. Abdullah ibn-i Mes'ud'un yanında: “Onlar ne mübarek insanlardı, ne kadar yüksek insanlardı.” dedim diyor râvî.

Abdullah ibn-i Mes'ud tabii Peygamber Efendimiz'in ashabından, RA, Allah şefaatine erdirsin; demiş ki:¹

إِنَّ أَمْرَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ بَيْنَنَا
لِمَنْ رَأَاهُ وَالَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ
مَا أَمِنَ أَحَدٌ قَطُّ إِيْمَانًا أَفْضَلَ مِنْ
إِيْمَانٍ بِغَيْبٍ ثُمَّ قَرَأَ الْم
ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى
لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ
بِالْغَيْبِ - إِلَى قَوْلِهِ - الْمُفْلِحُونَ

(ابن أبي حاتم، ك. و ابن مردويه، عن عبد الله بن مسعود)

(*Inne emre muhammedin salla'llàhu aleyhi ve sellem, kâne beyyinâ li-men raâhu*) “Muhammed-i Mustafâ'nın (SAS) durumu, hâli, peygamberliğinin hak oluşu, Allah'ın peygamberi oluşu, onu gören için aşikâr... Buna inanmak elbette ızdırârîdir, mecburidir. Mecbûrî olmasa bile kolaydır. (*Ve'llezî lâ ilâhe gayruhû*) Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, (*mâ âmene ehadin kattu îmânen efdale min îmani bi-gaybin*) gayba inanan insanın imanı kadar, kimse faziletli bir imana sahip olmadı.” dedi ve bizim bu (*Elif, lâm, mîm. Zâlike'l-kitâbü lâ raybe fîh, hüden li'l-müttakîn. Ellezîne yû'minûne bi'l-gaybi –ilâ kavlihî– müflihûn*), yâni sayfanın sonuna kadar bu ayetleri okudu.” diyor.

Yâni, Peygamber Efendimiz'i görmediği halde; Kur'an'ın indiğini, Peygamber Efendimiz'in nice nice mucizeler gösterdiğini görmediği halde iman edenlerin, imanının çok faziletli iman olduğunu, böylece Abdullah ibn-i Mes'ud söylemiş oluyor.

Bu tabii, kendisinden bir söyleme değil. Bu hususta, bunu kuvvetlendiren başka rivayetler de var:

İbn-i Mahyeriz'den nakledildi ki, sahabe-i kiramdan Ebû Cum'a isimli bir zâta sormuşlar,

---

¹ Hâkim, *Müstedrek*, c.2, s.286, no:3033; Saîd ibn-i Mansûr, *Sünen*, c.II, s.544; İbn-i Hacer, *Metâlibü'l-Âliyye*, c.VIII, s.365, no:2996; İbn-i Ebî Hâtim, *Tefsîr*, c.I, s.17, no:65; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

demişler ki: “Rasûlüllah’tan duyduğun bir hadisi bize söyle.” demişler. O da, “Peki, bir güzel hadis-i şerif size nakledeyim.” demiş ve rivayet etmiş:²

تَغَدَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَمَعَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ أَحَدٌ خَيْرٌ مِنَّا

أَسْلَمْنَا مَعَكَ وَجَاهَدْنَا مَعَكَ

قَالَ نَعَمْ قَوْمٌ مِنْ بَعْدِكُمْ

يُؤْمِنُونَ بِي وَلَمْ يَرُونِي

(حم. طب. عن أبي جمعة)

(*Tegaddeynâme* *arasûli’llâh* SAS) “Rasûlüllah’la beraber bir sofrada yemek yedik. (*Ve meanâ ebû ubeydetü’bnü’l-cerrâh*) Yanımızda Aşere-i Mübeşşere’den Ebû Übeydetü’bnü’l-Cerrah da vardı. Beraber yemek yedik. (*Fekâle*) Ebû Übeyde dedi ki, Peygamber Efedimiz’e:

² Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.4, s.106, no:17017; Hâkim, *Müstedrek*, c.IV, s.95, no:6992; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.4, s.22, no:3538; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.398, no:2744; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, c.5, s.149; Tahavî, *Müşkilü’l-Âsâr*, c.V, s.441, no:2050; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, c.VI, s.277, no:1991; Ebû Cum’a RA’dan.

Mecmaü’z-Zevâid, c.X, s.52, no:16693; *Kenzü’l-Ummâl*, c.XIV, s.46, no:37895; *Câmiu’l-Ehâdîs*, c.XXXVIII, s.291, no:41497.

(*Yâ rasûla'llah, hel ehadün hayrun minnâ?*)
“Yâ Rasûlallah, bizden daha hayırlı bir insan var mı? (*Eslemnâ meake*) Seninle beraber, senin yanında müslüman olduk, İslâm'a girdik; (*ve câhednâ meake*) ve seninle beraber cihadlara girdik, savaşımlara girdik. Bizden daha hayırlı insan var mı?..”

Buyurmuş ki, Peygamber Efendimiz:

(*Kâl: Neam*) “Evet, var...” (*Kavmün min ba'diküm*) veya (*Kavmün men ba'deküm*)
“Sizden sonra gelecek olan birtakım insanlar ki, (*yü'minûne bî ve lem yerevnî*) beni görmeden bana inanmışlardır, inanacaklar. İşte onlar sizden hayırlı.” demiş oluyor.

Yâni, ne bakımdan? Bir başka insan sahabeden daha hayırlı olamaz ama, ne bakımdan hayırlı?.. Gayba iman bakımından hayırlı. Rasûlüllah'ı görmediği halde, sahabeden sonra geldiği halde, inanıyor ve İslâm'a geliyor ve çalışıyor.

قَدِمَ عَلَيْنَا أَبُو جُمُعَةَ الْأَنْصَارِي مِنْ أَصْحَابِ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بِبَيْتِ الْمَقْدِسِ يُصَلِّي فِيهِ وَمَعَنَا يَوْمَئِذٍ رَجَاءُ
بُنِ حَيَوَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمَّا انْصَرَفَ خَرَجْنَا
نُشَيْعُهُ فَلَمَّا أَرَادَ الْإِنْصِرَافِ قَالَ إِنَّ لَكُمْ جَائِزَةً
وَحَقًّا أُحَدِّثُكُمْ بِحَدِيثٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَلْنَا هَاتِ

رَحِمَكَ اللهُ قَالَ

Yine Ebû Cum'a el-Ensârî, Peygamber Efendimiz'in ashabından; Kudüs'e gelmiş, Beytü'l-Makdis'e gelmiş. Orada namaz kılmış. "O zaman yanında Recâ ibn-i Hayah isminde bir sahabe (RA) daha vardı. (*Felemme'nsarafa*) O gideceği sırada, (*haracnâ nüşeyyihû*) uğurlayalım diye onunla beraber çıktık. (*Felemmâ erâde'l-insiraf*) Tam gideceği sırada..." O sahabi, mübarek, Allah şefaatine erdirsin, demiş ki:

(*Kâle: Inne leküm câizeten ve hakkan*) "Sizin mükâfata hakkınız var, beni uğurladınız, Allah razı olsun sizden. Bir hakkınız var üzerimde... Size bir mükâfat olarak, (*uhaddisüküm bi-hadîsin semi'tühû min rasûli'llâh*) Rasûlüllah'tan duyduğum bir hadisi size söyleyeyim." demiş. Yâni uğurlamaya gelenlere iltifat ediyor, müjdeli bir haber veriyor.

(*Kulnâ: Hâti rahimeke'llah*) "Biz de dedik ki hay Allah senden razı olsun, Allah seni rahmetine erdirsin! Hadi söyle, ver bakalım şu mükâfatı bize!.." yâni, "Bu hadisi söyle!" dedik, diyor. (*Kâle*) O da söylüyor:³

كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَنَا

مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ عَاشِرُ عَشْرَةِ فَعُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ

هَلْ مِنْ قَوْمٍ أَعْظَمُ مِنَّا أَجْرًا
 أَمَّنَّا بِاللَّهِ وَاتَّبَعْنَاكَ قَالَ مَا يَمْنَعُكُمْ
 مِنْ ذَلِكَ وَرَسُولُ اللَّهِ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ
 يَأْتِيكُمْ بِالْوَحْيِ مِنَ السَّمَاءِ
 بَلْ قَوْمٌ بَعْدُكُمْ يَأْتِيهِمْ كِتَابٌ مِنْ بَيْنِ لَوْحَيْنِ
 يُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَعْمَلُونَ بِمَا فِيهِ
 أَوْلَئِكَ أَعْظَمُ مِنْكُمْ أَجْرًا مَرَّتَيْنِ

(طب. كر. وابن مردويه عن أبي جمعة الأنصاري)

(*Künnâ mea rasûli'llâh SAS*) “Peygamber SAS’le beraberdik. (*Ve meanâ muazi’bni cebel*) Yanımızda Peygamber Efendimiz’in mâruf sahabisi Muaz ibn-i Cebel de vardı, (*âşiru aşeretin*) on kişinin onuncusu olarak.” Yâni, o kadar kalabalık varmış.

(*Kulnâ: Yâ rasûla'llah! Hel min kavmin a'zamu minnâ ecren*) “Bizden ecri, sevabı, mükâfatı, derecesi, mertebesi daha yüksek bir topluluk var mı?” dedik, Peygamber Efendimiz’e sorduk.

³ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.4, s.23, no:3540; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.194, no:2066; Rûyânî, *Müsned*, c.IV, s.316, no:1531; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XIII, s.25, no:2797; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, c.I, s.390, no:389; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimâşk*, c.XXIII, s.319; Ebû Cum’a RA’dan.

Mecmaü’z-Zevâid, c.X, s.52, no:16692.

(Âmennâ bi'llâhi ve'tteba'nâke) 'Allah'a inandık, yâ Rasûlallah sana tâbi olduk. Bizden daha sevabı büyük insan var mı?' diye sorduk.

(Kâle: Mâ yemneuküm min zâlike ve rasûlü'llâhi beyne azhuriküm, ye'tîküm bi'l-vahyi mine's-semâ') "Sizin mü'min olmanızı ne engelleyebilir ki?.. Rasûlüllah sizin aranızda, semâdan size vahiy getiriyor, gelen vahiy okuyor. Ne varmış yâni?.."

(Bel kavmün ba'düküm ye'tîhim kitâbun min beyni levhayni yü'minûne bihî, ve ya'melûne bimâ fîhi, ülâike a'zamu minküm ecren) "Bilâkis, sizden sonra öyle insanlar gelecek ki, onlara yazılar gelecek ayet diye, hadis diye, levhaların, kitabın iki kapaklarının arasında... Onlar buna inanacaklar ve onun içindeki emirleri, yasakları, farzları, sünnetleri tutacaklar. (Ülâike a'zamu minküm ecren.) İşte onların sevabı sizden daha fazla olacak." diye, (merreteyni) iki defa söylemiş.

Demek ki, yâni bu da şeyi gösteriyor; böyle Peygamber Efendimiz'e ulaşmadan iman edenlerin, bir çeşit gayba imanın misâli olduğunu anlatmak için, kitap bunları rivayet ediyor.

Yine, Amr ibn-i Şuayb babasından, o da dedesinden rivayet etmiş... Bunların hepsi hadis, bu gaybla ilgili bize biraz bilgi veriyor:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَيُّ الْخَلْقِ أَعْجَبُ إِلَيْكُمْ إِيْمَانًا

قَالُوا الْمَلَائِكَةُ قَالَ وَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ وَهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالُوا فَالنَّبِيُّونَ قَالَ: وَمَا لَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ وَالْوَحْيُ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ قَالُوا فَنَحْنُ
قَالَ وَمَا لَهُمْ لَا تُؤْمِنُونَ وَأَنَا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ
قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَلَا إِنَّ أَعْجَبَ الْخَلْقِ إِلَيَّ إِيْمَانًا لِقَوْمٍ
يَكُونُونَ مِنْ بَعْدِكُمْ يَجِدُونَ صُحُفًا فِيهَا كِتَابٌ
يُؤْمِنُونَ بِمَا فِيهَا

(Kàle rasûlü'llàh salla'llàhu aleyhi ve sellem)
“Rasûlüllah SAS bir gün etrafındaki ashabına
sormuş:

(Eyyü'l-halkı a'cebü ileyküm îmânen) “Size
göre insanların, halkın hangisi iman bakımından
şâyân-ı taaccübdür?.. İmanına daha çok hayran
olunacak, daha çok şaşılacak kimdir sizce?..”
(Kâlû: El-melâikeh) Demişler ki, cevap olarak:
“Melekler, meleklerin imanı...”

Tabii onların imanı çok kuvvetlidir diye
düşünüp, “Meleklerin imanı” demişler.
Peygamber Efendimiz, böyle etrafına
toplanan ashabını konuya iyice alıştırmak,
ısındırmak için konuyu soru şeklinde sorardı.

Onların da cevaplarını alırdı, ondan sonra gerçeği söylerdi. Böylece herkesin iyice hatırında kalırdı.

Şimdi onlar, bu sorunun cevabı olarak, “Meleklerin imanı.” deyince, (Kàle) buyurmuş ki Peygamber Efendimiz: (Ve mâ lehüm lâ yû'minûn, ve hüm inde rabbihim) “Onlar nasıl olacak da iman etmeyecekler. Rablerinin huzurundalar, yâni Rablerini görüp dururken iman etmemek olur mu? Onlar değil.”

(Kâlû: Fe'n-nebiyyûn) O zaman, soru sorulan ashab, bu sefer demişler ki: “O halde peygamberlerin imanları en yüksek...”

(Kàle) Peygamber Efendimiz buyurmuş ki: (Ve mâ lehüm lâ yû'minûn, ve'l-vahyü yenzilü aleyhim) “Onlar niye inanmasınlar ki, vahiy kendilerine iniyor, melek kendilerine geliyor. Vahiy gelip dururken inanmazlar mı?”

(Kâlû: Fenahnü) O zaman ashab demişler ki: “O zaman, en imanı taaccüb edilecek, hayran olunacak, beğenilecek bizleriz.”

(Kàle: Ve mâ leküm lâ tü'minûne ve ene beyne ezhuriküm) “Siz niye inanmayacakmışsınız ki, ben sizin aranızdayım peygamber olarak...”

Tabii artık bitti cevaplar, sahabe-i kiram ne desinler? “Melekler” dediler; “Değil!” dedi Peygamber Efendimiz. “Peygamberler” dediler; Peygamber Efendimiz, “Onlar da değil!” dedi. “Biziz” dediler; “Siz de değilsiniz!” dedi. O zaman tabii beklemişler. (Fekàle rasûlü'llàh SAS) Peygamber Efendimiz buyurmuş ki:

(*Elâ inne a'cebe'l-halkı ileyye îmânen*) “Bakın, dikkat edin, gözünüzü açın ki, mütenebbih olun ki, bana göre insanların, mahlûkâtın, halkın, imanca en hayran olunacak, en şaşılacak olanı, (*lekavmün yekûnûne min ba'diküm*) sizden sonra gelecek olan mü'min nesillerdir ki, insanlardır ki, (*yecidûne suhufen*) birtakım sayfalar yazılı bulacaklar; (*fîhâ kitâbün*) orada Allah'ın kitabı, emirleri, farzları var; (*yü'minûne bimâ fîhâ*) ona inanacaklar ve amel edecekler. İşte onların imanı, en kuvvetli imandır.” buyurdu.

Peygamber SAS Efendimiz böylece, sonradan iman edeceklerin, tam kesin şeyler olmadan, rivayetlere bakarak, kitaplara bakarak, bir çeşit gayba inananların imanının sâfiyetine, böyle takdirkâr ifadeler buyurmuşlar, medihlerde bulunmuşlar.

Yine Tüveyle bint-i Eslem'den rivayet edildiğine göre demiş ki:⁴

صَلَّيْتُ الظُّهْرَ أَوْ الْعُصْرَ فِي مَسْجِدِ بَنِي حَارِثَةَ

فَاسْتَقْبَلْنَا مَسْجِدَ إِيْلِيَا

فَصَلَّيْنَا سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ جَاءَنَا مَنْ يُخْبِرُنَا

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَدْ اسْتَقْبَلَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ

فَتَحَوَّلَ النِّسَاءُ مَكَانَ الرِّجَالِ وَالرِّجَالُ مَكَانَ

النِّسَاءِ فَصَلَّيْنَا السَّجْدَتَيْنِ الْبَاقِيَتَيْنِ
وَنَحْنُ مُسْتَقْبِلُونَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ
قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَحَدَّثَنِي رِجَالٌ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حِينَ بَلَغَهُ ذَلِكَ قَالَ أَوْلَيْكَ قَوْمٌ أَمَنُوا بِالْغَيْبِ

(ابن أبي حاتم عن تويلة بنت أسلم)

(*Salleytü'z-zuhra evi'l-asra fî mescidi benî hâriseh*) “Beni Hârise oymağının mahallesinde öğle veya ikinci namazını kılmıştım. (*Fe'stekbelnâ mescide ilyâ'*) İlya Mescidi'ne yönelmiştik...” *İlya*, Kudüs'ün bir adı. Yâni Kudüs tarafına dönmüşler, yâni Medine'den kuzeye doğru dönmüşler, namazı kılıyorlarmış.

(*Fesalleynâ secdeteyni*) “Dört rekâtlı namazın iki rekâtını kıldık. (*Sümme câenâ men yuhbirnâ enne rasûla'llâh SAS, kad istekbele'l-beyte'l-harâm*) Birisi geldi tam biz namazın içindeyken, iki rekât kılmışken, Peygamber SAS Efendimiz'in Kudüs tarafına değil de, Mescid-i Haram tarafına döndüğünü haber verdi.” Yâni Mekke tarafına, Medine'ye göre güneye doğru döndüğünü bunlar namazdayken haber vermiş. Ne dediyse... Herhalde:

---

⁴ İbn-i Ebî Hâtim, *Tefsir*, c.I, s.19, no:71; Tüveyle bint-i Eslem RA'dan.

“—Ey mübârekler, siz kuzeye dönüyorsunuz ama, Peygamber Efendimiz kuzeye dönerken Mekke’ye dönmeye başladı, kıble değişti!..” diye seslenmiş, haber vermiş.

(*Fetehavvele’n-nisâü mekâne’r-ricâl*) “Kadınlar, erkeklerin olduğu tarafa doğru kaydılar; (*ve’r-ricâlü mekâne’n-nisâ’*) erkekler de kadınların olduğu tarafa geçti.” Yâni kadınlar arkada kılıyorlardı, öbür tarafa geçtiler. Erkekler önde kılıyorlardı, kadınların olduğu tarafa geçtiler ama, bu sefer tabii kuzeye değil güneye dönük oldu. Yâni, kadınlar arkada kılacak namazı diye, yer değiştirdiler.

(*Fesalleyne’s-secdeteyni’l-bâkıyeteyni ve nahnü müstakbilûne’l-beyte’l-harâm*) “Namazın dört rekâtının iki rekâtını da böylece, namazın içindeyken böyle değişiklik yapıp, mekânımızı değiştirip, yönümüzü değiştirip, Mescid-i Haram’a doğru kıldık, tamamladık.” diyor.

Bunu niye söylüyor?.. (*Kâle ibrâhim: Fehaddesenî ricâlün min benî hâriseh, enne rasûla’llâh SAS, hîne beleğahû zâlike kâle: Ülâike kavmün âmenû bi’l-gayb*) Peygamber Efendimiz’e bu durum nakledilince demiş ki: “İşte onlar gayba iman eden insanlar...” Yâni, “Haber geldi, hemen o habere itimad ederek döndürdüler yönlerini ve Mekke-i Mükerra’ye doğru namazlarını tamamladılar.” demiş oluyor.

Evet, şimdi gaybın mânâsını anlatmak için, hadis-i şeriflerden bazı rivayetleri söylemiş olduk. Bu rivayetlerden, bir de bazı başka

şeyler var, onları da nakletmek istiyorum. Birisi diyor ki, yâni gayba imanın izahı sadedinde:

وَقَالَ بَعْضُهُمْ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ كَمَا

يُؤْمِنُونَ بِالشَّهَادَةِ

(*Ve kàle ba'duhüm*) Alimlerden birisi diyor, isim vermiyor İbn-i Kesir tefsiri, diyor ki: (*Yü'minûne bi'l-gaybi kemâ yü'minûne bi's-şehâdeh*) mânâsına alıyor. Yâni, “Âşikârede inandıkları gibi, gaybda da inanırlar.” Ayet-i kerimeyi böyle izah etmiş, *bi'l-gayb*'ı böyle izah etmiş. Bu ne demek, bunu biraz açıklayalım:

Biliyorsunuz Bakara Sûresi'nin ikinci sayfasında, “*Elif lâm mim*”in arkasında, münâfıkları anlatan ayetler içerisinde bir ayet-i kerime var, orada buyruluyor ki, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا

وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ

قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ

(البقرة: ١٤)

(*Ve izâ leku'llezîne âmenû kâlû âmennâ*) “Münafıklar mü'minlerin yanına geldikleri zaman onlardan gibi görünürler ve onlara: ‘Tamam, biz de inandık, tamam tamam...’ derler.

(*Ve izâ halev ilâ şeyâtînihim*) Şeytanlarıyla baş başa kaldıkları zaman...” Tabii bu şeytanları kendi görünmeyen şeytanları olabilir, kendilerine küfrü öğreten reisleri, insanların şeytanları olabilir. Bunun izahı ilerde o ayet-i kerimede gelecek. “Kendi şeytanları ile yalnız kaldıkları zaman, (*Kâlû innâ meaküm*) ‘Biz sizinle beraberiz. (*Innemâ nahnü müstehziûn*) Biz müslümanların yanına gidip inandık derken onlarla dalga geçiyoruz, alay ediyoruz.’ derler.” (Bakara, 2/14) Bunlar münafıklar...

Burada (*Ellezîne yû'minûne bi'l-gaybi*)’den maksat, “Yalnız kaldıkları zaman da, herkesin olmadığı yerde de, kimse olmadığı zamanda da onlar imana, İslâm’a uygun hareket ederler. Yâni, sadece göstermelik değil, başkalarının gördüğü yerde değil; kimse görmeyen yerde de içleri iman doludur.” mânâsına almış, böyle anlamış birisi.

Diğer bir rivayet daha var: İnsanlar gözüyle görüyor bir şeyin varlığını, “Tamam, gördüm, bu böyle.” diye kabul ediyor. Halbuki göz, bazen de insanı şaşırtabilir. Görmenin normal, tabii olmasına rağmen, görülen şey şaşırtma olabilir. Bunun fizikte de çeşitli misalleri var. Meselâ, suyun içine sokulmuş olan çubuk, baktığın zaman kırık gibi görünür ama, suda ışınların kırılmasından dolayı kırık gibi görünür. Sopyayı dışarı çıkardığın zaman dümdüzdür, berrak suya soktuğun zaman kırık gibi görünür. O suda ışınların kırılmasından. Yâni, görmekte de bir şeyler olabiliyor. Oysa bazıları sırf gözüyle görüyorlar.

Bazıları da kalp gözüyle, kalbiyle, basiretiyle görüyorlar.

İşte bu, (*Ellezîne yü'minûne bi'l-gayb*) “Yâni gayb ile inanırlar”dan çıkartılan bir mânâ da; “Bunlar basiretleriyle, kalp gözleriyle, şirkten, küfürden uzaklaşırlar, imanın hakikatlerinin hak olduğunu anlarlar. Böylece basiretleriyle bakıp anlayarak imana gelirler.” mânâsını çıkarmışlar.

Her şey, tabii hepsi bu kelimelerin çatısı içine sığabilen izah... Bunların hepsi mümkün olan izahlar. (*Ellezîne yü'minûne bi'l-gaybi*) böyle.

c. Namazı İkâme Ederler

وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

(*Ve yukîmûne's-salâte*) “Ve namazı ikâme ederler. O müttakîler bir de namazı ikâme ederler.”

Namazı ikâme etmek, *yukîmûne's-salâh*... Yâni (*yusallûne's-salâh*) “Namazı kılarlar.” demiyor, (*yukîmûne's-salâh*) diyor. Ne demek bu namazın ikâmeti?.. *İkâme*'nin mânâsı nedir? *Ekâme-yükîmu-ikâmeten*; bir şeyi dik tutmak, dimdik tutmak, doğrultmak filân mânâsına geliyor. *Kâme-yekûmu*'dan *ekâme-yükîmu*, bir şeyi doğrultmak mânâsına geliyor.

Tabii imanda bir şeyin doğrultulması; düzeltmek veya tervic ve idame etmek, yâni bir şeyi devam ettirmek veya ihtimamla yapmak, ihtimamla icra etmek mânâlarına geliyor. Yâni güzel

yapmak mânâsına gel ebiliyor. Dikmek, namazda böyle dimdik durmak mânâsına düşünsek, ikâme doğrultmak mânâsına geldiğine göre... Biliyorsunuz hadis-i şerifler var:⁵

الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ فَمَنْ أَقَامَهَا أَقَامَ الدِّينَ
وَمَنْ هَدَمَهَا فَقَدْ هَدَمَ الدِّينَ

(*Es-salâtü imâdü'd-dîn*) “Namaz dinin direğidir. (*Femen ekâmehâ ekâme'd-dîn*) Kim onu doğrultursa, dini doğrultmuş olur; (*ve men hedemehâ fekad hedeme'd-dîn*) kim onu yıkarsa, dini yıkmış olur.”

Buradaki direk tabii nasıl anlaşılacak?.. Çadır hayatı var, çadırlı bir yaşam var orada, o devirde çöllerde veyahut şehirlerde. Kılıardan dokunmuş olan çadır malzemesi, altına bir sağlam direk sokulup yükseltiliyor. Ondan sonra, o çadır öyle ayakta duruyor. Şimdi namazı böyle doğrultmaktan maksat, yâni güzelce yaptığı zaman böyle çadırı kaldırmış gibi. Onu yapmayan, sanki çadırın direği kırılmış, çadır aşağı dökülmüş gibi; o mânâ olabilir. İkâmeden bir maksat o olabilir.

---

⁵ İlk cümlesi: Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.39, no:2807; Hz. Ömer RA'dan. Deylemî. *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.404, no:3795; Hz. Ali RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.442, no:18889, 18891; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.608, no:1621.

Diğer bir mânâ: Devamlı yapmak...
Yâni, namazın vakitlerine riayet ederek,
muntazaman müdâvemet etmek. Buna Katâde
isimli alim:

إِقَامَةُ الصَّلَاةِ الْمُحَافَظَةُ عَلَى مَوَاقِيتِهَا

وَوُضُوءِهَا وَرُكُوعِهَا وَسُجُودِهَا

(*Ikâmetü's-salâh, el-muhâfazatü alâ mevâkîtihâ*) “Vakitlerine riayet ederek devam etmek, devamlı tutmak” demiş. Tabii, (*vudûihâ, ve rükûihâ, ve sücûdihâ.*) “Abdestine, rükûsuna, secdesine de hakkını vermek” mânâsına. Yâni abdesti güzel almak, rükûsunu tam yapmak, aceleye getirmemek, secdesini tam yapmak... Kur'an-ı Kerim'i güzel okumak, karıştırmamak... Teşehhüdünü güzel yapmak, Peygamber Efendimiz'e salât ü selâmını, her şeyini hakkını vererek yapmak... İşte bu namazın sadece kılınması değil ikâmesi, böylece güzel yapılması.

Mütakkîlerin bir vasfı, gayba iman etmeleri; ikinci vasıfları da, namazı, salâtı ikâme etmeleri... Yâni ya doğrultmaları, yâni din çadırını ayakta tutan bu ibadeti dosdoğru, dimdik yapıp, din binasını mâmur tutmaları; veya vakitlerine riayet ederek her vaktinde buna devam etmeleri, mülâzemet etmeleri; ya da yaparken güzel yaparak, hakkını vererek, bütün erkânına riayet ederek yapmaları.

Bu konuda Ebû Hüreyre RA'dan şöyle rivayet edildi:⁶

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى
فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَرَدَّ وَقَالَ ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ
فَرَجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ
عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالَ ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ثَلَاثًا

---

⁶ Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.263, no:724; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.298, no:397; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.287, no:856; Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.103, no:303; Neseî, *Sünen*, c.II, s.124, no:884; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.437, no:9633; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.234, no:461; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.V, s.212, no:1890; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.449, no:6577; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.I, s.257, no:2959; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.15, no:2091; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.308, no:958; Ebû Hüreyre RA'dan .

Tirmizî, *Sünen*, c.II, s.100, no:302; Neseî, *Sünen*, c.II, s.193, no:1053; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.340, no:19019; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.212, no:1329; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.274, no:546; Hâkim, *Müstedrek*, c.I, s.369, no:884; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.95, no:4; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.35, no:4520; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.498, no:6623; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.370, no:3739; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.139, no:3131; ; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.102, no:2478; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.241, no:722; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, c.I, s.366; Rifâa ibn-i Râfi' RA'dan.

فَقَالَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَحْسِنُ غَيْرَهُ فَعَلَّمَنِي
فَقَالَ إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ
ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ
ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا
ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْدِلَ قَائِمًا
ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا
ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا
وَافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا

(خ.م. عن أبي هريرة)

(*Enne rasûlü'llàh salla'làhu aleyhi ve selleme dehale'l-mescid*) Bir keresinde Rasûlüllah SAS Efendimiz mescide girdi. (*Fedehale racülün, fesallâ*) Daha sonra bir adam, (bir bedevî) mescide girdi ve (Peygamber Efendimiz'in gözü önünde) namaz kıldı. (*Sümme câe, feselleme ale'n-nebiyyi salla'làhu aleyhi ve sellem*) Sonra, Peygamber SAS'in yanına gelip selâm verdi. (*Feredde ve kàle*) Peygamber Efendimiz onun selâmına karşılık verdi ve dedi ki:

(*İrci' fesalli, feinneke lem tûsalli*) 'Dön de namazını yeniden kıl; çünkü sen namazı kılmış olmadın!' dedi.

(*Feracea, yusallî kemâ sallâ*) Adam dönüp, yine eskisi gibi kıldı. (*Sümme câe, feselleme ale'n-nebiyyi salla'lâhu aleyhi ve sellem*) Sonra, Peygamber SAS'ın yanına gelip selâm verdi. (*Feredde ve kâle*) Peygamber Efendimiz onun selâmına karşılık verdi ve dedi ki:

(*İrci' fesalli, feinneke lem tûsalli*) 'Dön de namazını yeniden kıl; çünkü sen namazı kılmış olmadın!' dedi. (*Selâsen*) Bu ihtar üç defa vuku buldu. (*Fekâle*) En sonunda adam dedi ki: (*Vellezî beaseke bi'l-hakkı*) Seni hak din ve kitapla gönderen Allah'a yemin ederim ki, (*mâ uhsinü gayrahû*) ben bundan başka türüsünü bilmiyorum, (*feallimnî*) bana doğrusunu öğret!" dedi

(*Fekâle*) Bunun üzerine Peygamber Efendimiz SAS buyurdu ki:

(*İzâ kumte iles'salâti fekebbir*) 'Namaza duracağın zaman tekbir al! (*Sümme'kra' mâ teyessera meake minel-kur'ân*) Sonra ne kadar kolayına gelirse, o kadar Kur'ân oku!

(*Sümme'rkâ' hattâ tatmeinne râkian*) Arkasından rükûa varıp, mutmain oluncaya kadar dur! Her âzan sükûnete ersin, sakın bir şekilde rükûda bir miktar dur! (*Sümme'rfa' hattâ ta'dile kâimen*) Sonra başını kaldırıp ayakta doğruluncaya kadar dur!

(*Sümme'scüd hattâ tatmeinne sâciden*) Daha sonra, secdeye varıp mutmain oluncaya kadar kal! ! (*Sümme'rfa' hattâ tatmeinne câlisen*) Sonra başını kaldırıp mutmain oluncaya kadar otur!

(*Ve'f'al zâlike fî salâtike küllihâ*) Bunu namazın bütününde böylece yap; yâni, namazı aceleye getirme!' diye tarif etti.”

Şimdi bu *salât* kelimesini tabii izah etmek gerekiyor. *Salât* kelimesi Arapça'da dua mânâsına geliyor. Meselâ:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

(الأحزاب: ٥٦)

(*Inna'llâhe ve melâiketehû yüsallûne ale'n-nebiy, yâ eyyühe'llezîne âmenû sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ.*) “Allah ve melekler Peygamber'e salât ediyor; siz de ey iman edenler ona salât ediniz.” (Ahzab, 33/56) buyruluyor.

Sonra Peygamber Efendimiz'e, bir ayet-i kerimede emrediyor ki Allah-u Teâlâ Hazretleri:

صَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ

(التوبة: ١٠٣)

(*Salli aleyhim, inne salâteke sekenün lehüm*) “Onlara dua eyle, senin onlara dua etmen onlar için huzur ve itminan sebebidir.” (Tevbe, 9/103)

Demek ki, bir mânâsı dua etmek. Ama bu dua etmek mânâsından, Peygamber SAS'in Mi'rac'da, meleklerin böyle Allah'a çeşitli

şekillerde ibadet etmesini görüp de, ondan sonra gelip müslümanlara öğreterek, böyle kıyâmıyla, rükûsuyla, secdesiyle, teheccüdüyle, dışındaki, içindeki farzlarıyla, vacibleriyle, sünnetleriyle müslümanların edâ ettikleri o ma'ruf, dinin direği olan ibadet... İşte onu da mü'minler güzelce yaparlar mânâsına.

Bu *salât* kelimesi, dua kökeninden gelmiş olabilir diyenler olduğu gibi; insanın eğilerek bu ibadeti yapması dolayısıyla, insanın bu arka belinin iki tarafına *salveyn* dedikleri için, böyle bir eğilme hareketiyle yapılan ibadet mânâsına, oradan geldiğini söyleyenler de var.

Bir de *salât*; bir şeyi ateşte kızdırıp, meselâ bir ıslak odunu ateşte ısıtıp, eğriliğini yavaş yavaş doğrultmak, böylece düz hâle getirmek mânâsına geliyor. Meselâ, kargı yapacaksa veya düz bir işte kullanacak bir çubuk yapacaksa, odunu ateşte kızdırırlardı. Böyle kızarken ısıtarak eğriliğini doğrulturlardı. İşte oradan, bu o kökten geliyor mânâsına çeşitli rivayetler var.

En kuvvetli rivayet, dua kökünden gelmesi... Mutlak olarak dua mânâsına kullanılırken, sonra mü'minlerin o mükemmel ibadeti mânâsına, şeriatın lisanında o ibadetin adı olmuş.

Müttakîler bir gayba iman ederler, işte o gaybın çeşitlerine, demin izah ettiğimiz gibi... Bir de namazlarını dosdoğru kılarlar, dosdoğru yaparlar. İkinci vasıfları da bu.

Evet, namaz dinin direğidir. Mü'minlerin ilk vazifesi, en önemli vazifesi, en devamlı vazifelerinden birisi namazdır. Namazsız işler eksik olur. İkinci vasıfları bu...

d. Verdiğimiz Rızıklardan İnfak Ederler

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

(*Ve mimmâ razaknâhüm yünfikûn*) “Ve rızıklandırdık-larımızdan, onlara rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.” Bu da müttakîlerin üçüncü vasfı...

Bu rızıklandırma ne demek?.. Bir şeyi nasib olarak, kısmet olarak vermek mânâsına geliyor. Sadece yiyecek mânâsına değil. Rızık deyince bizim aklımıza ekmek, peynir, boğazdan geçen şeyler gelir; o mânâyâ değil. Bir şeyi birisine nasib etmek, kısmet etmek mânâsına... Böyle bir şeyi elde ettiği zaman, o da rızık oluyor. Yâni, sadece yiyecek olan maddeler değil; yenilen, içilen, çeşitli şekilde istifade edilen şeyler, hattâ Allah'ın kendisine ihsan ettiği evlât, zevce, iş, güç, ilim, irfan... hepsine şâmil olur. Çünkü nasib olmak, müyesser olmak ve kısmet etmek, nasib olarak vermek mânâsına geliyor.

(*Ve mimmâ razaknâhüm*) “O müttakîlere nasib olarak, kısmet olarak ayırıp ihsân ettiklerimiz her şeyden, (*yünfikûn*) infak ederler.” *Enfaka-yünfiku-infak* da, bir şeyi elden çıkartmak, harc ve sarf etmek mânâsına geliyor.

Bu tabii çeşitli şekillerde olur. İbn-i Abbas demiş ki:

زَكَاةُ أَمْوَالِهِمْ

(Zekâtü emvâlihîm) “Mallarının zekâtlarını verirler.”

Ama bazı başka rivayetler var. Yine İbn-i Abbas’tan bir başka rivayet var. İbn-i Mes’ud ve diğer sahabeden rivayet var: (Ve mimmâ razeknâhüm yünfikûn) demek;

نَفَقَةُ الرَّجُلِ عَلَى أَهْلِهِ

وَهَذَا قَبْلَ أَنْ تُنَزَّلَ الزَّكَاةُ

(Nafakatü’r-racüli alâ ehlihî) “İnsanın çoluk çocuğuna sarfettiği şeylerdir. (Ve hâzâ kable en tünzezele’z-zekâh) Bu zekât farz olmadan evveldi.” diye izah etmişler.

Dahhâk Rh.A demiş ki:

كَانَتْ النَّفَقَاتُ قُرْبَانًا يَتَقَرَّبُونَ بِهَا إِلَى اللَّهِ

عَلَى قَدْرِ مَيْسَرَتِهِمْ وَجُهْدِهِمْ

(Kâneti’n-nafakätü kurbânen) “Bu böyle masraflar bir hayır olarak, Allah’a yaklaşma vesilesi olarak telakkî edilirdi. (Yetekarrabûne bihâila’llâhialâkadri meyseretihîm ve cühdihim) Zenginlikleri, cömertlikleri nisbetinde, yaptıkça Allah’ın sevabını kazandıklarını, sevap elde edeceğiz diye düşündükleri bağışlardı.” Eskiden böyle düşünürlerdi.

“İşte o rızıklandırdığımızdan başkalarına verirler.” Bu geniş mânâyadır. Allah’ın verdiği her şeyden, başka kulları istifade ettirmek.

Bu neye dahildir?.. Katâde Rh.A de şöyle buyurmuş:

فَأَنْفِقُوا مِمَّا أَعْطَاكُمْ اللَّهُ هَذِهِ الْأَمْوَالُ عَوَارٍ
وَدَائِعُ عِنْدَكَ يَا ابْنَ آدَمَ يُوشِكُ أَنْ تَفَارِقَهَا

(*Feenfikù mimmâ a’takümü’llàh*) “Allah’ın size verdiğinden infak ediniz! (*Hâzihi’l-emvâl*) İşte bu mallar, mülkler, (*avârin ve dâiun indeke*) bunlar àriyettir, ödünçtür, emânettir senin yanında... (*Ye’bne âdem, yûşikü en tûfârikahâ*) Ey Ademoğlu, bir zaman gelir muhakkak, muhtemel ki onlardan ayrılacaksın. Elinde fırsat varken bunları harca, sarf et de sevap kazan!” diye böyle açıklamış. Bu ayetle ilgili olarak, bu sözleri söylemiş.

Demek ki, farz zekât mânâsına olabilir. Böyle hayır, hasenat olarak verilen şeyler olabilir. Hepsine şâmil. Müfessirler de hepsine şâmil olduğunu, umûmî anlamda kullanıldığını söylemişler; “Farz, sünnet, vacib, hayır, hasenât, maddî, manevî, ilim, irfan neyse, mahlûkâta yapılan iyilik olarak hepsini ihtivâ eder bu ifade...” diye buyurmuşlar, böyle izah etmişler.

Demek ki, mü’minlerin müttakî olanlarının, Allah’ın methettiği kulların bu ayet-i kerimede üç önemli hususiyeti zikredilmiş oluyor. Bu müttakîler:

1. “Gayba inanırlar, kalb gözleriyle...” Artık çeşitli mânâlarını açıkladık.

2. “Namazı dosdoğru kılarlar.”

3. Üçüncü vasıfları da: “Böylece beşerî, maddî, şahsî ibadet olan namazı yapmakla yetinmezler. İmanları kuvvetli, icraatları da güzel... Ama bir de mâli ibadetleri de yaparlar, etraflarını ihmal etmezler; kendilerine Allah’ın verdiği her çeşit imkânları başkalarına sunarlar.” diye, müttakîlerin vasıfları olarak bu ayet-i kerimede bunları sıraladı.

Bunlar çok önemli vasıflar. Bu vasıflara biz de çok dikkat edelim! Hele bu Ramazan’da aziz ve muhterem kardeşlerim, imanımızın böyle çok kuvvetli olmasına dikkat edelim!.. Din kitaplarını okuyalım, imanımızın böyle kuvvetli dereceye gelmesine dikkat edelim!..

Tabii iman üzerine söylenecek sözler çok. İman sadece sözle değildir. “El-hamdü lillâh, benim kalbim temiz, ben müslümanım!” demek yetmez. Ne olacak?.. İmanına göre icraat olacak. İşte başta namaz olmak üzere...

Ondan sonra tabii, boşu boşuna kişisel çalışmalardan ibaret değil; topluma da faydalı, başka insanlara da yararlı olmaya gayret edecek mü’min... Elindeki imkânları başkalarının istifadesine de sunacak, oralardan da sevaplar kazanacak.

Bu vasıflarla, büyük ölçüde müttakîlerin sıfatlarını öğrenmiş olduk. Bundan sonraki dördüncü ayet-i kerime de, müttakîlerin bundan sonraki bazı sıfatlarını daha öğrenmiş olacağız. Allah kısmet ederse, sağ olursak...

Tabii, her şeyi tam anlatamadık. Bazı şeyler yine kitapların satırları arasında kaldı. Allah-u Teâlâ Hazretleri size şevk versin, aziz ve sevgili dinleyiciler; siz de evinizdeki, kütüphanenizdeki tefsir kitaplarını açın, bu bahisleri geniş geniş okuyun!..

Ramazan'da ilminizi, irfanınızı geliştirmeye, ilminize göre amel etmeye gayret edin!..

Allah-u Teâlâ Hazretleri tevîkîni refîk etsin... İmanın tadını ağzınızda iyice duyursun... Ömrünüzü rızâ-yı Bârî'ye uygun geçirmenizi nasib eylesin... Cümlelerinizi cennetle, cemâliyle müşerref eylesin, müttakîlerden olarak...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

22. 12. 1998 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü